

H. Bock: Kreuterbuch, 1560, Quitten oder Kütten ópffel.

Quitten oder Kütten ópffel. Cap. XLIII.

In Germania haben wir nur ein Quitten geschlecht unnd das ist beinahe allenthalben gemein worden, wiewol diser apffel auch frembd erstmals auß der Insel Creta, vom Flecken Cydone, daher sie den namen behalten, zu und kommen, ist wol und on arbeit auff zu bringen. (Serenus 24.cap. Aut quis poma Cydon Creteis misit ab oris?) Es muß aber der selben Quittenópffelbaum vil jar wachsen, ehe das er groß wirdt, und ob d baum schon alt würt bleibt er doch alle zeit nidertrechtig, stoßt jårlichs vil newer gertlin auß den wurtzeln, von den selben mag man mit d zeit junge beumlin auff zielen, und anderst wa hin versetzen. Gleicher weiß mag man auch von Granaten beumen jårlichs neue beumlin auff bringen. (Cultura. Forma.)

Der Quittenbaum dragt etwas breitter unnd doch kurtzer laub, weder der Nespelbaum, das ist auff der seitten gegen der erden eschenfarb graw, ein jede weisse blüm, die sich der apffel blüet vergleicht, stehet sonderlich, nach der blüet folgen die grawen wollichte Quitten ópffel, die werden vor dem Herbst nicht zeitig,

Kwee of Kütten appel. Kapittel 43.

In Germanië hebben we maar een kwee geslacht en dat is bijna overal algemeen geworden, hoewel deze appel ook vreemd is en de eerste keer uit het eiland Kreta van de vlek Cydone, vandaar ze de naam behouden heeft tot ons gekomen, is wel en zonder arbeid op te brengen. Er moet echter dezelfde kweeappel boom veel jaren groeien eer dat het groot wordt en ofschoon de boom behoorlijk oud wordt blijft het toch altijd nederig, stoot jaarlijks veel nieuwe twijgen uit de wortels, van dezelfde mag men met de tijd jonge boompjes optelen en ergens anders heen zetten. Op gelijke wijze mag men ook van granaten bomen jaarlijks nieuwe boompjes opbrengen.

De kweeboom draagt wat breed en doch korter loof dan de mispelboom, dat is op de zijden tegen de aarde askleurig graw, elke witte bloem, die zich de appel bloei vergelijkt, staat apart, na de bloei volgen de grauwe wolachtige kwee appels, die worden voor de herfst niet rijp, zijn een erg lieflijke reuk, aan smaak scherp, wat zuur en liggen de bruine kernen in

seind eins fast lieblichen geruchs, am geschmack herb, etwas sawerlicheit, und ligen die braunen kernen in der mitten des apffels, (Tempus, Sapor. (SS iiii) [808] in fünff cellulen verschlossen, seind etwas zehe, und mit einem glatten Gummi uberzogen.

Von den Namen.

Kütten oder Quitten heissen zû Latin Cydonea mala, und Cotonea, heissen auch der schönen farb halben Chrysomela, Goldöpfel. Der baum heißt κνδώνιξ μκλέα.

Die alten schreiben von vilen Quitten geschlechten, ein theil heissen Mala Struthia, Groß Quitten bei dem Aetio, Die andern heissen Mustea, Miscella, Mellita oder Melimela in Dioscoride, das halten wir für die eingebeipten Quitten in honig. Wie das selbig recht geschehen sol, beschreiben Columella lib.xij.cap.xlv.und Palladius in Februario.

Von der dritten Quitten, Phaulium bei den Atheneo, ist mir nichts bekannt.

Der Serapio nennt seine Quitten Tuffa und Saffargel cap.cxxxiiij.

Von der Krafft und Würckung.

Es werden die Quitten zû der speiß und artzney, bei armen und reichen fast gelobt, seind einer kûlen stopffenden natur, mögen zûr speisen und auch zûr artzney jnnerlich und eüsserlich genützet werden.

Innerlich.

Rasis und Simeon Sethi, dise bede lehrer schreiben von Quitten also. Quitten vor andrer speiß genossen, stopffen den bauch, nach der speiß aber würcken sie das gegentheil. (Bauch stopffen und erweichen.)

Und so jemand ein steiffen drunk thet gethon, und besorgte dz im d starck geruch vom wein etwas am haupt schaden möchte, der esse als bald gebraten Quitten, oder die Latwegen darauff bereit. So schadet jm der auffsteigend dampff des weins desto weniger. (Drunckenheit.)

Es nehten die Quitten vast, wann sie wol gebraten seind, bekommen dem magen nit ubel, treiben den harn, wehten dem auffstossen, kotzen und onwillen, sonderlich nach der speise genossen. (Narung bringen. Magen harn. Auffstossen. Kosten.)

Die Apotecker und Herten kóch wissen den safft von Quitten ópfel auß zû drucken,

het midden van de appel [808] in vijf cellen besloten, zijn wat taai en met een gladde gom overtrokken.

Van de namen.

(**Cydonia vulgaris**) Kütten of kwee heten in Latijn Cydonea mala en Cotonea, heten ook vanwege de mooie kleur Chrysomela, goudappel. De boom heet κνδώνιξ μκλέα. De ouden schrijven van vele kwee geslachten, een deel heet Mala Struthia, grote kwee bij Aetius. De andere heten Mustea, Miscella, Mellita of Melimela in Dioscorides, dat houden we voor de ingeweekte kwee in honing. Hoe datzelfde goed gedaan moet beschrijft Columnella libro 12 kapittel 45 en Palladius in Februario.

Van de derde kwee, Phaulium bij Athenaeus, is me niets bekend.

Serapio noemt zijn kwee Tuffa en Saffargel kapittel 133.

Van de kracht en werking.

Er worden die kwee tot de spijs en artsenij bij armen en rijken erg geloofd, zijn een koele stoppende natuur, mogen tot spijs en ook tot artsenij innerlijk en uiterlijk genuttigd worden.

Innerlijk.

Rasis en Simeon Sethi, deze beide leraars schrijven van kwee also. Kwee voor andere spijs genoten stopt de buik, na de spijs echter bewerkt ze het tegendeel.

En zo iemand een stijve dronk heeft gedaan en bezorgt dat hem km de sterke reuk van wijn wat aan het hoofd schaden mag die eet als snel gebraden kwee of de likkepot daaruit bereidt. Dan schaadt hem de opstijgend damp van de wijn des te minder.

En voeden die kwee vast wanneer ze goed gebraden zijn, bekommen de maag niet kwaad, drijven de plas, weren het uitstoten, kotsen en onwil, vooral na de spijs genoten.

De apothekers en heren koks weten het sap van kwee appel uit te drogen en bereiden daaruit veel kostelijke likkepotten en siropen, gebruiken daartoe ettelijke welriekende waters

bereitten darauß vil kostlicher latwergen und syrupen, brauchen darzû etliche wolriechende wasser und species, und dienden ja solche Latwergen und safft zû vilen presten und schwachheiten der krancken. (Latwergen und safft.)
 Aber der safft von den rohen Quitten eingenommen, bekomp wol denen so ein kurtzen athem haben, auch denen so kein speiß behalten mógen. (Kurtzer athem. Onwillen.)
 In summa Quitten für sich selbs, sampt jhren safften, syrupen, latwergen, kótnlin, óli, laub unnd blûmen, seind einem armen genûgsam inn seine Apotecken, zû vilerlei presten und schwachheit dienstlich.
 Item die eingemachte gantz Quitten in honig, loben die krancken, und sonderlich die so mit den bauch rûren beladen seind. (Bauch rûr.)

Eûsserlich.

Auß den rohen Quitten ein pflaster gemacht, und uber den magen ge [809] legt, wehret dem uberflüssigen stûlgang, dem auffstossen unnd brechen. Es leschet auch gemelte aufflegung die magen hitz, der brust und lebern. Fomenta oder dampff bâder auß Quitten laub gemacht, und daruber gesessen, treibt die vorgehende Mütter den weibern wider in leib. Doch ist es nutz, das sie sich auch mit gemelter decoction wasser wol weschen. Solche wûrckung haben auch die Gallópffel und Nespeln. (Auffstossen. Magen hitz. Mûter presten.)

Quitten kern in Rosen wasser geweicht, geben ein glattes feines selblin zû allerhand brand und breüne der zungen, darmit bestrichen. (Brand unnd Breune.)

Die alten haben auß Quitten óli gemacht, und das selbig Melinum genant, sagt Diosco.lib.j.cap.cxxxvj. Andere tugent mógen auß obernenten selbs erfunden werden, dann alle krafft der Quitten zû beschreiben ist unmûglich. (Quitten óli.)

en specerijen en dient ja zulke likkepot en sap tot vele gebreken en zwaktes van de zieke. Maar het sap van de rauwe kwee ingenomen bekomt goed diegenen zo een korte adem hebben, ook diegenen zo geen spijs behouden mogen.

In summa, kwee voor zichzelf samen met zijn sap, siropen, likkepotten, korreltjes, olie, loof en bloemen zijn een arme voldoende in zijn apotheek tot vele gebreken en zwakheid dienstig.

Item, de ingemaakte ganse kwee in honing loven de zieken en vooral die zo met de buikloop beladen zijn.

Uiterlijk.

Uit de rauwe kwee een pleister gemaakt en over de maag [809] gelegd weert de overvloedige stoelgang, het uitstoten en braken. Het lest ook gemelde oplegging de maag hitte, de borst en lever. Warme omslag of damp baden uit kwee loof gemaakt en daarboven gezeten drijft de voort gaande baarmoeder van de vrouwen weer in lijf. Doch is het nuttig dat ze ook met gemeld afkooksel water goed wassen. Zulke werking hebben ook de galappels en mispel.

Kwee kernen in rozenwater geweekt geeft een gladde fijne zalf tot allerhande brand en mondblaartjes van de tong, daarmee bestreken. De ouden hebben uit kwee een olie gemaakt en datzelfde Melinum genoemd zegt Dioscorides libro 1 kapittel 136. Andere deugden mogen uit opgenoemde zelf gevonden worden, dan alle kracht der kwee te beschrijven is onmogelijk.

Dodonaeus;

Van Kweeappelen kap. xli

Het geslacht.

Van kweeappelen zijn er twee soorten. De ene is rond en wordt kweeappel genoemd. De ander is groter en gevormd als een peer en deze wordt kweepeer genoemd.

Vorm.

Malus cotonea of kweeappelboom.

(*Cydonia vulgaris*, de var. *maliformis* en var. *pyriformis*)

De bomen van de kweeappelen worden zelden zeer groot en hebben veel takken als aan andere bomen en daaraan groeien rondachtige bladeren die aan de bovenkant groen zijn en aan de andere wit en zacht, anders lijken ze van vorm op de bladeren van de gewone appelboom. De bloemen zijn purperachtig en met wit vermengd en daarna volgen de vruchten die van reuk liefelijk zijn en van vorm soms rond als een appel en soms langwerpig als een peer en van buiten met een gele schil bedekt die met dun wit wolletje als katoen bekleed is. In het midden van de vruchten liggen de kernen als in de gewone appelen.

Plaats.

Kweeappelen worden in de hoven geplant en groeien graag in schaduwachtige en vochtige plaatsen.

Tijd.

De kweeappelen worden in september of oktober rijp.

Naam.

De kweeappelboom wordt in Grieks *Melea cydonia* genoemd. In Latijn *Malus cotonea*. In Hoogduits *Quittenbaum* of *Kuttenbaum*. In Frans *ung coingnaciere*. De vrucht wordt in Grieks *Melon Cydonion* genoemd. In Latijn *Malum Cotoneum*. In de apotheken *Citonium*. In Hoogduits *Quitten apffel* en *Kutten opfel*. In Nederduits *kweeappel*. In Frans *pomme de coing*.

De ronde vruchten worden *Poma citonia* genoemd en in Nederduits *queeappelen*

De ronde vruchten die als peren gevormd zijn worden door Galenus *Struthea* genoemd. En worden hier te lande *kweeperen* genoemd en door sommigen *Pira citonia*.

Natuur.

De kweeappelen zijn koud in de eerste graad en droog in de tweede en tezamen trekkend van naturen.

Kracht en werking.

De kweeappelen stelpen de loop van de buik, rode loop en alle bloedgang en zijn goed om te gebruiken door diegene die bloedspuwen en vooral rouw want die gekookt of gebraden zijn stoppen niet zo erg maar zijn liefelijker en veel beter om te eten.

De bevruchte vrouwen die dikwijls kweeappelen eten en met hun eten mee koken krijgen wijze en zeer verstandige kinderen als Simeon Sethi schrijft.

Kweeappelen die met honing (zoals men hier vroeger plag te doen) of met suiker (zo men het nu doet) klaar gemaakt en als daarvan een marmelade van gemaakt wordt zijn een goede en zeer liefelijke en bekwame medicijn voor de maag die de maag sterk maakt en het eten daar in doet blijven totdat het verteerd is.

Dezelfde marmelade die voor het eten ingenomen wordt stopt de loop van de buik en na het eten genomen laat het naar toilet gaan en sluit de krop van de magen vast toe zodat er geen dampen uit de maag kunnen opklimmen of in het hoofd komen en geneest het van zichzelf de pijn van het hoofd die van al zulke dampen komt.

Het water waar kweeappelen in gekookt worden is van gelijke kracht en stelpt de toiletgang, alle bloedgang en de vloed van de vrouwen als het gedronken wordt.

Hetzelfde water laat het fundament die uitgegaan is en de baarmoeder die gezonken is in haar plaats weer komen als je het daar mee stooft.

Kweeappelen zijn ook goed om te mengen in de pleisters die tegen de loop van de buik en tegen het braken en walgen goed zijn.

Item, ze zijn goed om op de hete borsten en andere hete gezwollen te leggen.

Het wolletje dat op de kweeappelen groeit geneest de karbonkel als het in wijn gekookt en daar op gelegd wordt als Plinius zegt.

Olie van kweeappelen belet het braken, walgen en hikken als het op de maag wordt gestreken.

Het bloeisel van de kweeappelen stelpt ook de loop van de buik, het bloedspuwen en de vloed van de vrouwen. In summa, het is van krachten de appelen gelijk.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl> en : <http://www.volkoomen.nl/>